

Chnet Wilijo

Na 17 grudnia 2005r

No, toż momy już za tydziyń Wilijo i Gody. Podwiyl co momy toplaka, ciaplyta, ciyngiy m siompi dyszcz lebo deczko suje wilgłym śniygiym; nic ino sie we palica prasknońc lebo zicnońc kole kachloka ze jakomsik glaskom cegoś co Wy wyicie a jo miarkuja. Przeca tyn tydziyń to i psa żol boło na luft wyżynońc. Można skuli tego mie sie dwa tydzie tymu cosik na dudy ciepło hośle. Miołech ci pieronowe zapolynie dudow, iże ledwa mie we tym naszym lazarycie retli. Nale terazki jes już wszyjsko do porzondku i tak sie miarkuja, co jesce niy roz byda Wom sam beroł, byda niyftorych za boleki ciś, byda wynokwioł, jamrowoł, wajoł, a można tyż jesce jakiesik wice byda rzondzioł.

He, he, eżli jo już łod dwadziestego łosmego listopada suchom ciyngiy m we tyj telewizyi kolyndy a piyrszego grudnia widza jak te nasze polskie telewizyjne gupieloki majom sie zesrać skuli tego, co we Hamerice łoswiycyli piyrso chojna – toż mie mo diosek prasknońc. Coby tak jesce nasze gryfne kolyndy wiskali, to poł biydy, nale jo ino ciyngiy m (kiej ino telewizyjo lebo radijok szkyrtna) suchom „jingle bell, jingle bell”, „merry Christmas” i telkie tam amerykońskie konski. Przeca to sie łobrzidnie, łomierznie i kiej już richtik ta Wilijo i te Gody przijńdom to sie cowiek poradzi bali i kaperym udowić kiej ino juzaś kajsik, cosik tam hemrikańskigo we telewizyi lebo radijoku zagrajom. Ło tych Mikołojach, kiere łod piyrszego grudnia aże do poły stycnia bydom wszandy tyrać i tych wszyjskich przeblykańcach (fto to tyż jesce widzioł cycatego i we blank krociońskij „mini” Mikołoj) – to już ani niy godom. Miołech mocka uciechy kiej jedyn bajtel we telewizyi rzyknoł ze cołkom powogom, co u niego boł na isto richticzny Mikołoj tela co mioł prziflostrowane fusiska i broda. Nale, coby niy boło ino wajanio i jamrowanio rzykna terazki telki jedyn fal blank skuplowany ze Mikołojym. Jedyn bajtel napocznoł sklinać jak sto dioskow. Wlazuje do izby mamulka i sie pyto:

– A fto tyż cie tak synek naumioł sklinać, moiesz mi pedzić?

– A ja, moga. To boł śwynty Mikołoj.

– Śwynty Mikołoj?

– Ja, śwynty Mikołoj. Kiej mi wrażowoł we nocy gyszynki do fuzekli i prasknoł sie giyrom ło szrank!!!

Ja, nojważniyszo „wiadomoś” we naszym usranyj telewizyi to boł fal, iże zablyndowała u Hamerikonow chojna. Ludzie! Kiej przijńdzie naszo gryfno Wilijo, to jo już blank niy byda poradzioł naszych szykownych kolyndow suchać! A ze tom amerykońskom chojnem to jes tak nikiej ze jednem rajculom (radną) we Nysie, kiero ringuje sie terazki ze wszyjskimi coby na torgu, na roztomajtych sztandach niy sprzedowali cycynhaltrow i babskich batkow (nikiej to terazki godajom – „stringow”). Nale styknie tego szpasu, boch napocznoł dzisiysze beranie łod tego co chnet bydzie Wilijo i Gody.

Wilijo. Tak sie te nasze dziyje kulali, iże Wilijo wskryflała sie we naszo tradycjo nikiej, śwynto zadumano, rachowano co tyż bez tyn łostatni rok boło dobrygo, a co niy za tela; nikiej nojbarzij paradny i familijny fajer. A przeca jesce we XVII

wiyku i przy napocznijńciu wiyku XVIII Wilijo była uciyszny, połnym szpasu, zgobiynio, wicow. Wilijo i Gody fajruje sie kajsik łod szczwertygo wiyka naszymy ery a zwyki ludowe i łobrzyndy religijne roztomajtych wiarow, norodow kuplowały sie ze sia i mocka ze tego nowego wylazowało. „Antyczne”, pogańskie zwyki zmetlali sie ze zwykami downiyszych, i niy ino, krześcijanow. Kiej by tak gynał kuknońc na to wszyjsko, to idzie uwidzieć, co we tych naszych swiyntach jes zbindowanie piyrwyjszych „hellenistyczne” swiont, srogich fajerow słowiańskiego pogaństwa i naszych teroźniyszych swiont Bożygo Narodzynio. Miyndzy grudniym a styczniym swiat pogański fajrowoł mocka swiont, ze kierych nojważniysze to było „święto przesilenia zimowego”, kiere trefiało zawdy 25 grudnia. Juzaś 24 grudnia fajrowali nasze prapraprastarziki swiynto umartych, kiere to swiynto ku tymu było jesce kiejśk łostatnim dniym we roku i wilijom tego „przesilinio” dnia ze nocom. Juzaś we starożytnym Rzymie 25 grudnia fajrowali take „Swiynto Narodzin Niezwycięzonego Słońca”. Tymu fajerowi nasz Kościół przyszkryfloł naszego Krystusa – „słońce sprawiedliwości”. I tak ci tyn dziyń „Narodzin Niezwycięzonego Słońca” zvekslowoł sie we narodziny Zbawiciela Świata – słońca, kiere wzeszło, coby tyn cołki nasz swiat zbawić. Tyn wilijny wieczor to ci jes uciyszny nale i ... do przelynkniynćio. Podle starych wierzyń wtynczos łozewrzi sie cołki pojstrzodek ziymi i światłom flamom blyndujom pochowane we ziymi skarby, szace. Na kwilka tyż woda we źródłach, potokach i rzykach przemiyńio sie we wino i miód, bali i we wodnity gold. A juzaś ptoki łozprawiajom ludzkim głosym, godo tyż gadzina, woły, krowy konie. Biny, piscoły we ulach cucom sie ze zimowygo śniku a downo kiejśk zatunkane, utopione we wodzie gloki na dnie rybnikow jamrujom i jojcjom. Biada a dyc wraźidlatymu cowiekowi, kiery ze dociyrnościo kciołby tyn forchang tajymnicy utargać bez ta niypodobno noc. Mocka miyndzy starymi ludziami godało sie ło telkich co sie na to łopowożyli i utunkali sie we tych źródłach z kierych kcieli sie nasłepać tego wina, i ło gospodarzach, kierzy łod jejich wołow usłyszeli, iże chnet umržitnom i ło telkich jesce, kierzy blank sie zatraciyli kiej poszli do lasa sznupać za tym kwiotkiym paproci.

We tych godnych zwykach tyż gynał idzie ujzdrzić, bali i po dwioch tysioncach lot downe rzymskie zwyki skuplowane ze bożkiym zasiewow i urodzaju – Saturna. Chałpy we Rzymie możyli, sztyglowali zielyninom roztomajtom a driny do izbow smycyli telkie „zimozielone” drzywka, stromki. Do kupy ze tym grali ichniysze ludzie we kości na łorzychy (niy na betki !). Te granie na łorzychy jesce niy tak downo mieli rade i we Polsce (a sam u nos na Słonsku tyż); grali zawdy we Gody. We te piyrwyjsze „saturnalia” był zwoł na wszyjskie roztomajte zgobiynie, wszyjskie szpasy i wice, kiere sie inkszym bajstlowało a dobrze i na habiynie – ”na szczęście”. I tyż u nos, jesce poradziysiont lot tymu nazod to sie trefiało a tak na isto nojwizgryniysze w tym byli kolyndniki. Tyż na isto we tych starorzyskich swiyntach idzie nojść korzyni zwykowych szpasow, kiere sie robiyło przy pastyrce; sznajdowanio rzykajoncy babom kiecek, przichytanie po klynczoncku kiecki do kragla, dolywanie deczka tinty do wody swiynconyj, krymptowanie sznorcom

poruch rzykajonych do kupy lebo tyż – to jużaś zgobiyli wsiowe łotroki –
wysmycali ze cudzych placow, ze cudzego łobyjńsio norychtow, werkcojgow i
ciepanie jich bele kaj na kupa abo wciepowanie jich na dachy chałupow.

Te nasze teroźniysze zwyki som tyż festelnie zbindowane ze pogańskimi
śwyntami zmarłych. Słowianie fajrowali wszyjskich śwyntytych śtyry razy do roka,
nale nojważniyszy boł fajer we zima we dniu naszym terozki Wiliji, kiej to miast
wilijnyj wiyczrzy piyrwyjsze Słowiany mieli zaduszno stypa. To, co terozki
rychtuje sie do jodła na Wilijo mo swoji korzyni we tych prasłowiańskich
zwykach. A skuli tego już za pieronym starego piyrwyj ludzie miarkowali, co
umrzite fyrtajom miyndzy żywymi, zakozane boło wtynczos tkać, rombać, śmiatać
ku dźwiyrzom, a bali i zicnońć sie podwiyl sie niy zdmuchało tego placu, coby niy
wyżynońć, niy ugniotać, niy wyśmiatać tych niywidzialnych byzuchantow. Jes tyż
i roztomajte wrożynie (niy godom sam ło naszym wrożyniu pogody na bezrok
poduk dni łod śwyntyty Lucy). Godało sie, iże jako Wilijo telki tyż ci bydzie cołki
roczek i to niy ino szło ło pogoda.

Terozki można ździebko ze inkszyj faski. Bez cołkie wyki roztomajcie ci
tuplikowali tyn zwyk ze proźnym talyrzym przy Wliji. A to, skuli tego co moge sie
przikludzić jakisik cudzy do chałpy, kierego niy można wtynczos łodprawić łod
dźwiyrzy, a to, iże we Wilijo kludzom sie do nos nasze umrzite staroszki, a to
jużaś, co do koźdego przy Wilji moge przijńć Przenojśwyintszo Paniynka,
roztomajte śwynte i aniyli. Gryfnie naszkryfloł boł ło tym (tela, co ło duchach)
wywołany poyta Wincenty Pol:

A trzy krzesła polskim strojem
Koło stołu stoją próżne,
I z opłatkiem każdy swoim
Idzie do nich spłacać dlužne.
I pokłada na talerzu
Anielskiego chleba kruchy...

Bo w tych krzesłach siedzą duchy.

Skuli tego, co wszyjskie wierzyli, iże we ta noc duszycki pokazujom sie nikięj
gadzina lebo ptozki porzond boło – coby te duszycki przywołać – pytanie,
zapraszanie gadziny na ta wilijno wieczerso. Niż napoczynało sie ta wieczerso,
gospodorz ze łopłatkiym godoł: „Wilku, wilku pojńdź do grochu, kiej niy
przijńdziesz do grochu, cobyś sie niy łopowożoł przijńć po Nowym Roku” abo
tyż: ”Ptasiynta, wrobynta, pojdźcie snami łobiadować, a kiej razinku terozki niy
przijńdziecie, to tyż niy przilazujcie bez cołki rok”. Skuli tego wziyno sie to, co we
wilijno nocka futruje ptoki i cołko gadzina. Samo jużaś wilijno wieczerso idzie
mianować co spominanie downiyjszyj „agape” – uczty piyrszych krześcijanow
skuli boczynio, miarkowanie Wieczerzy Pańskiej. I tyż łod siarogńsko downych
czasow, łod słowiańskich wieczery zadusznych, na wieczerso wilijno rychtowało
sie zawdy postne jodło, i po staropolsku mianowało sie to postnik lebo pośnik.
Do wilijnego zwyku przinoleży tyż, iże to trza dować pozor coby do stoła siedło
sie zawdy ludzi do pory. Kiej by sie tak przidarziło co niy bydzie do pory, godali,

iże ńtosik nogle zemrzi we familiji. Nojbarzij sie ludzie strochali coby niy było trzinoście ludzi wedle stoła. A to wszyjsko skuli tego, co ta cyferka była ci fest niyszczysno już łod wieczery we Ogrójcu kaj nasz Ponboczek zicnoł do jodła ze dwanostoma apostołoma. Cheba ze tego zwiyna sie na niyszczysno „trzinostka”. Żodyn tyż niy mog sie łopowożyć łodyńś łod stoła, ani godać przy jodle, krom gospodyn. Dować tyż trza było pozor coby cosik ze byszteku niy śleciało na dyliny, bo tyn co mu cosik śleciało na isto uświyrknie na bezrok. To, iże ludzi musiało być do pory to jedne, a druge jużaś to to, iże poduk starych zwykōw cołkie jodło musi być niy do pory. Nojlepszij kiej bydzie siedym, dziewiynć, jedynoscie lebo trzinoście. Dowali ludzie wtynczos pozor i na to, coby we jodle na wilijo było wszyjsko co sie upłōncnie na polu, we sadzie, zegrōdku, we lesie i we wodzie. Kiejby tak niy było to to, ło czym ludzie przepōmnieli latoś na zicher niy łobrodzi. No, i stoł i cołko izba. Wacław Potocki tak kiejsik szkryfloł:

Stary zwyczaj w tym mają chrześcijańskie domy
Na Boże Narodzenie po izbie stać słomę,
Że w stajni Święta Panna leżała połogiem ...”

Samtyjsze, na Gōrnym Ślōnsku we izbie kaj miała być wieczero rozciepowało sie na dylinach słoma, coby przy wieczery izba ta spōminiała plac kaj ci sie nasz Ponboczek upłōncnoł. We wszyjskich jużaś ekach stowiało sie snopki ze śtyruch roztomajtych łobiyli. Już we żniwa rychtowali take łociypy ze łostatnich kłōsōw. Szkryfloł ło tym tyż gryfnie Wincenty Pol, kieregoch sam już spōminoł:

Jak obrządek każe dzienny
Snopy wnosi sam gumienny
I sam siankiem stół zaściela,
W pamięć żłobu Zbawiciela –
I po kątach snopy stawia
I coś z cicha błogosławi.

A mianowany ślōnskim Rejem ksiōndz Adam Gdacjusz , pastor i wywołany kaznodziya spōminoł już we siedymnostym wyku, iże „Niyftorzy kiej wilijo jeść majōm, na stole słomionka rozpościyrajōm, a na ta łono słoma gryfny tisztych kładzōm i niyskorzij łonōm słomōm stromy sadowe kuplujōm. Inksze jużaś we zwyku majōm, co we Wilijo we makutrach po ekach mak to tam, to sam ciepiōm. I jesce ino tela za Władysławem Orkanem:

Siano obrusem nakryte na stole –
Białe opłatki –
Ojca błogosławione ręce –
Serdeczne rozrzewnienie Matki –
O, niepowrotne wzruszenie dziecięce
W rodzinnym kole.

I to by było na dzisioj. Za tydziyń we Wilijo położprawioł jesce ło inkszych zwykach.

A dzisioj, nikiem we każdo sobota beroł
Ojgyn z Pniokōw